

Carinske ispostave na granici Hrvatske i Srbije od 1991. do 1999. godine

NENAD GRGURICA
samostalni istraživač

Društvena kretanja, političke promjene i vojne aktivnosti koje su zahvatile područje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije tijekom devedesetih poremetile su prometne i ekonomske kontakte između Hrvatske i Srbije. S obzirom da su od 1991. međurepubličke granice postale međudržavne granice potrebno je bilo promijeniti pravni okvir, a također provesti prilagodbu u području prometa i gospodarstva. Prelasci stanovništva iz pograničnog područja i ostalih putnika preko graničnih prijelaza, postali su predmet analiziranja u području statistike, a zbog vremenskog odmaka i historiografije. Zbog navedenih činjenica rad carinskih sustava u takvom okruženju, osim temeljne fiskalne i sigurnosne uloge, imao je i društveno-socijalni kontekst. Cilj rada je na temelju objavljenih propisa u službenim glasnicima SFRJ, RSK, SBO, SRJ i RH te ostalih dostupnih izvora prikazati prijelaze stanovništva, putnika, prijevoznih sredstava i roba kroz carinske ispostave na granici Hrvatske i Srbije od 1991. do 1999. godine.

KLJUČNE RIJEČI: Savezna uprava carina SFRJ, Uprava carina RSK, Uprava carina SBO, Savezna uprava carina SRJ, Prijelazna carinska služba UNTAES, Carinska uprava RH

/

Usprkos mogućnosti republika da kreiraju vlastitu poreznu politiku, carinski sustav u SFRJ bio je isključivo u nadležnosti saveznih institucija.

Carinski prihodi nisu bili dio republičkog proračuna¹ jer su carine te druge carinske pristojbe bili izvorni prihodi Federacije.²

Savezna uprava carina imala je 40 carinarnica i 255 carinskih ispostava.³ Na području Hrvatske funkcioniralo je 10 carinarnica⁴, a na području Srbije 14 carinarnica (Zlatanović, 2008: 8). Jugoslavenski ustroj carinskih ispostava nije bio usklađen s republičkim granicama pa su pojedine carinarnice imale nadležnost na dijelovima dviju republika.⁵ Raspadom SFRJ promijenjen je povijesni tijek carinske službe. Promijenjene su lokacije graničnih prijelaza i došlo je do migracije gotovo cijelog carinskog sustava (Begović, Vasović, Vuković, Mijatović, Sepi, 2002: 99). Zabrana Saveznog izvršnog vijeća o uspostavljanju graničnih prijelaza unutar SFRJ i pokušaji održavanja jedinstvenog carinskog sustava nisu uspjeli.⁶

/ Carinski sustav 1991.

Demokratska Federativna Jugoslavije je stvorila carinski sustav 1945. na kraju 2. svjetskog rata⁷, a jedinstveno jugoslavensko carinsko područje počelo se urušavati 1990.⁸

Srbija je od 23. listopada 1990. ukinula Federaciji isključivo pravo naplate carinskih prihoda na državnoj granici, a istovremeno preuzela ovlasti za samostalno propisivanje carina i izvozne politike. Donesen je zakon o porezu

1 Izmjene i dopune budžeta Socijalističke Republike Hrvatske za 1990. godinu, *Narodne novine* (Zagreb), 18 (1990).

2 Zakon o financiranju Federacije, *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (Beograd), 55 (1990).

3 HR-CU: Izvještaj o radu carinske službe za 1990. godinu, Savezna uprava carina, Beograd, februar 1991. godine

4 Ramljak, O; Šmidt, J; Marić, D. 20. 06. 1991. Drugi dana rada Sabora Republike Hrvatske, *Slobodna Dalmacija*, 49 (14566): 5.

5 Odlučba o prenehanju dela carinske izpostave Umag Carinarnice Koper, *Uradni list Republike Slovenije* (Ljubljana), 21 (1992).

6 Naredba o zabrani uspostavljanja takozvanih graničnih prelaza unutar teritorije Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, *Službeni list SFRJ* (Beograd), 47 (1991).

7 Odluke Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, *Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije* (Beograd), 8 (1945).

8 Žarković, D; Boarov, D; Rusovac, O; Ninčić, R. 20. 06. 1990. Počeo carinski rat, *Vreme*, 1 (1): 5.

na promet roba⁹ i zakon o mjerama kojim je prihode od carina preusmjerila na republički račun.¹⁰ Tijekom 1990. godine i Socijalistička Republika Crna Gora donijela je uredbu kojim preuzima pravo naplate carine od federacije¹¹ baš kao i Socijalistička Republika Makedonija koja je preusmjerila carinske prihode s federalnog na republički račun.¹² U lipnju 1991. Slovenija je donijela odluku da se naplaćene carine i ostale uvozne pristojbe na svom području zadrže u slovenskom proračunu.¹³ Zbog odluka republika o preusmjeravanju novčanih tokova došlo je do narušavanja ekonomskog sustava SFRJ.¹⁴

Pokušaji SIV-a u svibnju 1991. da se onemogući preusmjeravanje carinskih pristojbi na republičke račune¹⁵ kao i propisi o postupanju prigodom naplate carine nisu donijeli rezultate.¹⁶

Političko i gospodarsko razilaženje dovelo je do promjena u pravnom i fiskalnom području (Zlopaša, Mataga, Maleš, Grgurica, Premec, Kučinec, 2021: 7). Robna razmjena između republika SFRJ u sklopu ukupne razmjene tijekom sedamdesetih godina koja je iznosila 27,7 % u osamdesetima je smanjena na 21,1 % (Šabotić, Drinčić, Vujović, 2022: 149). Iz carinskih deklaracija za uvoz i izvoz vidljivo je gospodarsko okruženje koje je kontinuirano imalo negativan saldo odnosno veću stopu uvoza od izvoza (Brekalo, 2009: 103, 104).

- 9 Zakon o posebnom porezu na promet roba i usluga određenog porekla i posebnim taksama, *Službeni glasnik Republike Srbije* (Beograd), 6 (1990).
- 10 Zakon o merama koje se mogu preduzimati radi sprečavanja poremećaja proizvodnje, prometa i razvoja u Republici Srbiji, *Službeni glasnik Republike Srbije* (Beograd), 6 (1990).
- 11 Uredba o uplati i usmjeravanju sredstava Fonda Federacije, osnovnog poreza na promet proizvoda i usluga u prometu, carina, uvoznih i drugih dažbina, *Službeni list Socijalističke Republike Crne Gore* (Titograd), 48 (1990).
- 12 Odluka o privremenom uplaćivanju i usmjeravanju dijela osnovnog poreza na promet proizvoda i usluga u prometu i naplaćenih carina, drugih uvoznih pristojbi i ležarine, *Služben vesnik na Socijalistička Republika Makedonija* (Skopje), 42 (1990).
- 13 Odlok o načinu plaćevanja carine in drugih uvoznih dajatev v Republici Sloveniji, *Uradni list Republike Slovenije*, (Ljubljana), 26 (1991).
- 14 Zaključci Vijeća republika i pokrajina Skupštine SFRJ, *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (Beograd), 26 (1991).
- 15 Odluka o osiguravanju izvršavanja saveznih propisa o naplati carine i drugih uvoznih pristojbi, *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (Beograd), 37 (1991).
- 16 Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o uvjetima za podizanje robe ispod carinskog nadzora prije uplate carine i drugih uvoznih pristojbi, *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (Beograd), 40 (1991).

Temeljno carinsko zakonodavstvo koje je bio u primjeni na području SFRJ početkom devedesetih sastojalo se od *Zakona o carinskoj službi* iz 1987.¹⁷ i *Carinske tarife* iz 1989.¹⁸ Na temelju *Carinskog zakona* donesenog 1976.¹⁹ zadnje izmjene i dopune Carinskog zakona²⁰ koji je donijela Skupština SFRJ bile su iz 1989., dok je pročišćeni tekst Zakona²¹ donijela Zakonodavna-pravna komisija Vijeća republika i pokrajina Skupštine SFRJ u lipnju 1990. (Delibašić, 1991: 14).

Organizacija Savezne uprave carina uz međurepubličku hrvatsko-srpsku granicu sastojala se od Carinarnice Osijek u sklopu koje je bila Carinska ispostava Vukovar te Carinarnice Novi Sad pri kojoj je bila Carinska ispostava Bačka Palanka i Carinarnice Bezdan sa carinskim ispostavama Apatin i Bezdan.²²

Republika Hrvatska je dan nakon proglašenja neovisnosti, 26. lipnja 1991., donijela Zakon o carinskoj službi (Heđbeli, 2011: 153, 154). Odlukom o raskidu državno-pravnih veza sa SFRJ završeno je prijelazno razdoblje nadzora nad graničnim prijelazima od strane Savezne uprave carina sukladno Brijunskom sporazumu iz srpnja 1991. (Pofuk i Miškulin, 2014: 55, 56) te od 8. listopada 1991. Hrvatska više nije bila pravno, fiskalno i gospodarski dio carinske unije unutar SFRJ.²³

Vlada Republike Hrvatske je na sjednici 7. listopada 1991. donijela odluku o graničnim prijelazima RH. Preuzeti su postojeći cestovni, željeznički, zračni, pomorski i riječni međunarodni granični prijelazi na hrvatskoj državnoj granici te sezonski pomorski i povremeni cestovni granični prijelazi. Određeni su novi granični prijelazi prema Sloveniji te kontrolne točke na granicama

17 Zakon o izmenama i dopunama Zakona o carinskoj službi, *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (Beograd), 49 (1987).

18 Zakon o carinskoj tarifi, *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (Beograd), 34 (1989).

19 Carinski zakon, *Službeni list Socijalističke Federativne republike Jugoslavije* (Beograd), 10 (1976).

20 Zakon o izmjenama i dopunama Carinskog zakona, *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, (Beograd), 70 (1989).

21 Carinski zakon (prečišćen tekst), *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (Beograd), 34 (1990).

22 Pravilnik o načinu popunjavanja i podnošenja isprava u carinskom postupku, *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (Beograd), 17 (1975).

23 Jakovljević, I. 31. 12. 1991. Hrvatski dinar mora uspjeti: Intervju s dr. Antom Čičin-Šainom, guvernerom Narodne banke Hrvatske, *Danas*, 10 (515): 31.

sa Srbijom, Crnom Gorom i Bosnom i Hercegovinom.²⁴ Carinarnice i ustrojstvene jedinice smještene na granici prema Mađarskoj, u morskim i zračnim lukama, poštama carinjenja i željezničkim kolodvorima te ostalim unutar-njim robnim ispostavama preuzeti su od Savezne uprave carina i nastavili su s radom. Radi dovođenja u funkcionalnost cjelokupnog carinskog sustava ustrojeni su carinski referati²⁵ i ispostave na novim uspostavljenim graničnim prijelazima prema Sloveniji²⁶ i BiH.²⁷ U cilju stvaranja vlastitog carinskog sustava ustrojeno je 47 carinskih ispostava i 43 carinska referata sa svrhom kontroliranja novonastalih granica (Birek, 1992: 18). Zbog ratnih aktivnosti na granici sa Srbijom, Crnom Gorom i dijelovima Bosne i Hercegovine, osim na graničnim prijelazima gdje je ustrojen carinski sustav Herceg-Bosne, carinske ispostave nisu ni otvorene.²⁸

/ Carinske ispostave od 1992. do 1996.

Savezna uprava carina SFRJ donijela je odluku po kojoj od 1. siječnja 1992. počinju s radom carinske ispostave u Belom Manastiru i Kneževu kao ustrojstvene jedinice Carinarnice Sombor i Carinski referat Knin u sklopu Carinarnice Bosanski Novi.²⁹ Od travnja 1992. donesene su odluke o osnivanju Carinarnice Knin.³⁰ i Carinarnice Vukovar pri Saveznoj upravi carina SFRJ.³¹ Odmah po svom stvaranju SRJ je donijela uredbu o graničnim prijelazima prema Hrvat-

24 HR-VRH: Odluka o graničnim prijelazima u Republici Hrvatskoj, Vlada Republike Hrvatske, KLASA: 300-01/91-01/5, URBROJ: 5030115-91-2, Zagreb, 7. listopada 1991.

25 Rješenje o početku rada Carinskog referata Harmica Carinarnice Zagreb, *Narodne novine* (Zagreb), 38 (1992).

26 Rješenje o početku rada Carinske ispostave Krapina Carinarnice Zagreb, *Narodne novine* (Zagreb), 59 (1991).

27 Rješenje o početku rada Carinske ispostave Županja Carinarnice Slavonski Brod, *Narodne novine* (Zagreb), 38 (1992).

28 Odluka o graničnim prijelazima prema Republici Hrvatskoj, *Narodni list Hrvatske Republike Herceg-Bosne* (Mostar), 6 (1992).

29 Rešenje o početku rada carinskih ispostava i referata, *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (Beograd), 96 (1971).

30 Rešenje o osnivanju Carinarnice Knin, *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (Beograd), 27 (1992).

31 Rešenje o osnivanju Carinarnice Vukovar, *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (Beograd), 27 (1992).

skoj naveden prijelaz Debeli Brijeg, dok su prijelazi Batrovci, Bačka Palanka, Bogojevo, Bezdan i Šid kategorizirani kao prijelazi prema “teritorijama pod zaštitom Ujedinjenih nacija”.³²

RSK je uz temeljno carinsko zakonodavstvo, *Carinski zakon* i *Zakon o carinskoj tarifi* (Paspalj, 1996: 161. 163). donijela *Uredbu o određivanju graničnih prijelaza*. Prema uredbi trebalo je izgraditi 35 cestovna i željeznička granična prijelaza prema Hrvatskoj, Mađarskoj, BiH, Saveznoj Republici Jugoslaviji (SRJ) i prema Republici Srpskoj te tri granična prijelaza na zračnim lukama.³³

Ustrojene su tri carinarnice (Vukovar, Dvor na Uni, Knin) s deset carinskih ispostava u kojima je bilo sistematizirano 277 carinskih službenika.³⁴ Tijekom 1994. došlo je od izmjene ustroja na način da je Carinska ispostava Beli Manastir podignuta na višu razinu i postala četvrta carinarnica RSK.³⁵ Prema pravilniku o organizaciji i sistematizaciji Uprave carina RSK iz 1992. na granici prema SRJ pri Carinarnici Vukovar bile su ustrojene Carinska ispostava Vukovar i Carinska ispostava Beli Manastir. Granični carinski referati bili su Ilok, Erdut i Tovarnik pri Carinskoj ispostavi Vukovar, a granični carinski referat Batina pri Carinskoj ispostavi Beli Manastir.³⁶

Dolaskom mirovnih snaga u sektoru “Istok” UNPROFOR je povremeno kontrolirao promet na mostovima na graničnim prijelazima Batina, Erdut i Ilok jer je temeljem rezolucije Vijeća sigurnosti UNPROFOR imao ovlasti kontrole granice između Hrvatske i Srbije.³⁷

Između provođenja vojno-redarstvene operacije *Oluja* i potpisivanja Erdutskog sporazuma sve institucije RSK za područje Srijemsko-baranjske oblasti prešle su u nadležnost lokalnih vlasti (Buha, 2019: 296), a tako je bio

32 Uredba o određivanju graničnih prelaza i kontroli prelaženja državne granice, *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (Beograd), 2 (1992).

33 Uredba o određivanju graničnih prijelaza i kontroli prelaženja državne granice, *Službeni glasnik Republike Srpske Krajine* (Knin), 10 (1993).

34 HR-DAVU-ASCV: Pravilnik o organizaciji i sistematizaciji poslova u Upravi carina Republike Srpske Krajine, Republika Srpska Krajina, Uprava carina, Knin, juli 1992. godine, HR-DAVU-VK-427; Carinska uprava Osijek – Carinske ispostave: Vukovar, Tovarnik, Ilok 1993 – 1998.

35 Odluka o osnivanju Carinarnice Beli Manastir, *Službeni glasnik Republike Srpske Krajine* (Knin), 18 (1994).

36 HR-DAVU-ASCV: Republika Srpska Krajina, Uprava carina, Knin, juli 1992. godine, fond 427, Carinska uprava Osijek – Carinske ispostave: Vukovar, Tovarnik, Ilok 1993 – 1998., Pravilnik o organizaciji i sistematizaciji poslova u Upravi carina Republike Srpske Krajine, juli 1992. godine.

37 Na graničnim prijelazima između Hrvatske i Srbije UNPROFOR blokirao mostove kod Iloka i Erduta. 31. 10. 1992., *Glas Slavonije*, 73 (14599): 32.

prilagođen i carinski sustav.³⁸ Prijelaz roba preko granice bio je zakonski određen³⁹, a prijelaze osoba i vozila nadzirao je UNTAES.⁴⁰

Prijelazna uprava Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem, odnosno UNTAES (United Nations Transitional Administration in Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium) temeljem Rezolucije 1037 koje je donijelo Vijeće sigurnosti 15. siječnja 1996. imala je, između ostalih civilnih i vojnih zadataka, ovlasti u uspostavljanju cestovnog i željezničkog prometa između RH i SRJ te otvaranja graničnih carinskih ispostava (Holjevac Tuković, A. 2015: 84).

Nadzor Prijelazne uprave (UNTAES) nad područjem istočne Slavonije započeo je 15. siječnja 1996., a već u veljači počele su pripreme s Carinskom upravom RH u svezi otvaranja carinskih ispostava (Kraljević, 2009: 61). Jedna od zadaća UNTAES-a bila je izdavanje dozvola prigodom uvoza roba u Podunavlje.⁴¹ Do ustrojavanja Prijelazne carine pregledavanje kamiona i provjeru dokumentacije⁴² trebali su obavljati međunarodni granični promatrači koji su se od svibnja 1996. nalazili na šest graničnih prijelaza prema Mađarskoj i Jugoslaviji. Postaje graničnih promatrača nalazile su se u Iloku i Belom Manastiru (Kevo, 2018: 18).

Odlukom da se, nakon *Bljeska i Oluje*, Podunavlje vrati u državno-pravni sustav RH mirnom reintegracijom (Kevo, 2018: 33) stvoreni su uvjeti za potpisivanje Erdutskog sporazuma, potpisanog 12. studenog 1995. Temeljnim sporazumom o istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu RH je dala suglasnost i ovlaštenja međunarodnim promatračima za provedbu kontrole na graničnim prijelazima prema SRJ (Škare-Ožbolt, Vrkić, 1998: 29).

38 HR-DAVU: Republika Srpska Krajina. Uprava carina Dvor na Uni. Carinarnica Vukovar – Vukovar (1991 — 1997); 1991. — 1997., fond 427, kut. 25, Republika Srpska Krajina, Srpska oblast Slavonija, Branja i Zapadni Srem, Carinarnica Vukovar, Carinski referat Erdut-most, Erdut, 06.07.1996., Spisi, Raspored godišnjih odmora za 1996. I deo.

39 Uredba o utvrđivanju količina cigareta koje se mogu prodavati u Republiku Srpsku i Sremsko-Baranjsku Oblast bez plaćanja poreza na promet, *Službeni glasnik Republike Srbije* (Beograd), 36 (1996).

40 Border regime, Department of Public Information, United Nations, 22 December 1997. <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/untaes.htm>, Pristupljeno: 15. listopada 2018.

41 Korman, I. 27. 01. 1997. Ravnatelj Carinske uprave RH mr. Josip Knezić, u povodu Međunarodnog dana Carine posjetio granične prijelaze u Batini i Kneževu, *Glas Slavonije*, 80 (24333): 2.

42 Singh, K. 1997. Nadgledanje granice utječe na promet, *UNTAES bilten*, 2 (11): 1.

Sporazumom o normalizaciji RH i SRJ određeno je sklapanje međusobnih ugovora o cestovnom, željezničkom, zračnom i riječnom prometu te prekogranični ulaz i izlaz vozila i putnika⁴³, a u tehničko-stručnim sastancima za otvaranje prometnica i graničnih prijelaza sudjelovali su predstavnici carinske službe (Bobetko, Grgić, Ivakić, Ivančić, Ramadan, Vrkić, Zelić, 2016: 46, 48). U sklopu normalizacije odnosa između RH i SRJ otvorena je prva Carinska ispostava Bajakovo — Batrovci na granici 7. svibnja 1996. (Knezić, 1996: 4).

U Vukovaru 30. studenog 1996. potpisan je Memorandum kojim je ustrojena Prijelazna carinska služba (Transitional Customs Service – TCS). U ime Vlade Republike Hrvatske memorandum je potpisao ravnatelj Carinske uprave Josip Knezić, a general Jacques Klein u ime Prijelazne uprave (Čilić, 1996: 3). Voditelj graničnih promatrača UNTAES-a Alastair Livingston postavljen je za direktora Prijelazne carinske službe.⁴⁴ Za zamjenike direktora bili su postavljeni Zdravko Milić iz Carinarnice Osijek i Mirko Jagetić iz Carinarnice Vukovar.⁴⁵ Organizacija graničnih prijelaza i carinskih ispostava RSK⁴⁶ i carinskog sustava koji je funkcionirao prije reintegracije u Sremsko-baranjskoj oblasti (Vrkić, 1997: 108). završen je 3. prosinca 1996. kad je započeo rad Prijelazne carine u Iloku, Erdutu, Batini i Tovarniku (Čilić, 1996: 3).

/ Carinske granične ispostave 1997. i 1998.

Sastanci predsjednika RH Franje Tuđmana i SRJ Dobrice Ćosića tijekom 1992. te Tuđmana sa Slobodanom Miloševićem 1993., zatim deklaracija koju su 1994. potpisali ministri vanjskih poslova, Daytonski sporazum i Erdutski sporazum iz 1995. prethodili su potpisivanju sporazuma o normalizaciji između dvije zemlje 23. kolovoza 1996 (Ponoš, 2021: 122). U skladu sa sporazumom započeo je proces otvaranja cestovnog, željezničkog, zračnog i riječnog prometa izme-

43 Odluka o proglašenju Zakona o potvrđivanju Sporazuma o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije, *Narodne novine* (Zagreb), 10 (1996).

44 Butigan, S. 15. 07. 1997. Na graničnim prijelazima prema SRJ postavljena hrvatska nacionalna obilježja, *Glas Slavonije*, 80 (24502): 4.

45 Bošnjak, I. 04. 12. 1996. Prijelazna carina započela rad, *Glas Slavonije*, 79 (24279): 40.

46 Uredba o određivanju graničnih prijelaza i kontroli prelaženja državne granice, *Službeni glasnik Republike Srpske Krajine* (Knin), 10 (1993).

đu RH i SRJ.⁴⁷ Tijekom 1997. i 1998. potpisani su ugovori o međunarodnom cestovnom prijevozu⁴⁸ i graničnom željezničkom prometu⁴⁹ te sporazum o pograničnom prometu⁵⁰ i sporazum o određivanju graničnih prijelaza.⁵¹

Carinska reintegracija Podunavlja završena je 14. srpnja 1997. kada je počela primjena hrvatskog carinskog zakonodavstva na granici Republike Hrvatske prema Saveznoj Republici Jugoslaviji. Početak rada ispostava Carinske uprave Republike Hrvatske u Podunavlju označio je prestanak rada Prijelazne carinske službe (Knežić, 1997: 3, 4). Na doprinos carinske službe u reintegraciji Podunavlju ukazao je direktor Alastair Livingston koji je istaknuo visoku profesionalnost carinskih službenika koji su bili privremeno raspoređeni na ispostavama Prijelazne carinske službe u Podunavlju (Korman, 1997: 5). Njihov rad i učinkovitost također je naglašena i od glavnog tajnika Ujedinjenih nacija Butrosa Butrosa Ghalija u Vijeću sigurnosti u listopadu 1997.⁵², a u izvješću je posebno naglašena učinkovita provedba carinskih poslova (Nobilo, 2000: 515).

Iako su se u srpnju 1997. na graničnim carinskim ispostavama prema SRJ počeli provoditi propisi Carinske uprave Republike Hrvatske i dalje je ostala carinska tarifa od 1 % na osnovne proizvode iz SRJ.⁵³ Uvoz robe iz Srbije na koju se plaćala carina od 1 % moguć je bio na carinskim ispostavama Ilok, Tovarnik, Erdut i Batina, a ta roba se nije smjela transportirati po ostalim dije-

47 Sporazum o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije, *Narodne novine – Međunarodni ugovori* (Zagreb), 10 (1996).

48 Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Savezne Republike Jugoslavije o međunarodnom cestovnom prijevozu, *Narodne novine – Međunarodni ugovori* (Zagreb), 18 (1997).

49 Sporazum između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Savezne Republike Jugoslavije o reguliranju graničnog željezničkog prometa, *Narodne novine – Međunarodni ugovori* (Zagreb), 1 (1998).

50 Popis međunarodnih ugovora i međunarodnih akata sklopljenih između Republike Hrvatske i Republike Srbije, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora/srbija>, Pristupljeno: 16. svibnja 2016.

51 Odluka o pokretanju postupka za sklapanje Ugovora između Republike Hrvatske i Republike Srbije o graničnim prijelazima, Vlada Republike Hrvatske. <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/Arhiva//84.%2028c.pdf>, Pristupljeno: 22. kolovoza 2023.

52 Report of the Secretary-General of 2 October 1997, Department of Public Information, United Nations. https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/untaes_r.htm, Pristupljeno: 25. kolovoza 2023.

53 Obrenović, M. 05. 07. 1997. Promene u radu carinske službe, *Vukovarske novine*, 5 (95): 1.

lovima Hrvatske.⁵⁴ Stanovništvo Podunavlja, s obzirom na položaj uz granicu, imalo je pravo na malogranične propusnice što je omogućavalo lakše kretanje putnika i prijevoz roba između dvije zemlje (Škare-Ožbolt, Vrkić, 1998: 525). Od 15. prosinca 1997. počela je primjena sporazuma o malograničnom režimu prijelaza državne granice s malograničnom propusnicom (Holjevac, 2012: 124).

Na granici prema RH SRJ je kategorizirala cestovne prijelaze Batrovci, Bačka Palanka, Bogojevo i Bezdani te željezničke prijelaze Šid i Bogojevo⁵⁵, dok je RH organizirala granične prijelaze za cestovni promet Bajakovo — Batrovci, Batina — Bezdani, Erdut — Bogojevo, Ilok — Bačka Palanka, Ilok — Neštini, Tovarnik — Šid i Strošinci — Jamena te za željeznički promet Erdut — Bogojevo i Tovarnik — Šid.⁵⁶

Složenost i sustavnost koja je potrebna za organizaciju carinskog sustava između Hrvatske i Srbije očita je na prostoru Iloka i Bačke Palanke. Tako su se u okolici Iloka i Bačke Palanke otvorile četiri carinske ispostave za međunarodni promet i jedna za pogranični promet.⁵⁷ Carinska ispostava Ilok kao organizacijska jedinica Carinarnice Osijek počela je raditi 14. srpnja 1997.⁵⁸ Granični prijelaz Ilok — Neštini počeo je s radom 24. prosinca 1997.⁵⁹ Istog dana otvoreni su Carinski odjeljak Ilok II⁶⁰ i Carinski odjeljak Ilok I.⁶¹ Carinski odjeljak za pogranični promet Bapska u okviru Carinske ispostave Ilok, počeo je raditi od 10. siječnja 1998.⁶² U okolici Bačke Palanke su također organizirane granične i carinske kontrole.⁶³ Carinska ispostava Bačka Palanka jedna je od

54 S, D. 26. 07. 1997. Modifikovan carinski režim, *Vukovarske novine*, 5 (96): 6.

55 Uredba o određivanju graničnih prelaza i kontroli prelaženja državne granice, *Službeni list Savezne Republike Jugoslavije* (Beograd), 2 (1992).

56 Uredba o graničnim prijelazima u Republici Hrvatskoj, *Narodne novine* (Zagreb), 97 (1996).

57 B, V. 1997. Uz međunarodne granične prijelaze, *Iločki list*, 4 (42–43): 12.

58 Rješenje o početku rada Carinske ispostave Ilok Carinarnice Osijek, *Narodne novine* (Zagreb), 3 (1998).

59 Rješenje o početku rada Granični prijelaz Ilok–Neštini Carinarnice Osijek, *Narodne novine* (Zagreb), 3 (1998).

60 Rješenje o početku rada Carinskog odjeljka Ilok II, Carinske ispostave Ilok, Carinarnice Osijek, *Narodne novine* (Zagreb), 33 (1998).

61 Rješenje o početku rada Carinskog odjeljka Ilok I, Carinske ispostave Ilok, Carinarnice Osijek, *Narodne novine* (Zagreb), 33 (1998).

62 Rješenje o početku rada Carinskog odjeljka za pogranični promet Bapska, Carinske ispostave Ilok, Carinarnice Osijek, *Narodne novine* (Zagreb), 33 (1998).

63 Strategija održivog razvoja Opštine Bačka Palanka 2014–2020. godine, *Službeni list Opštine Bačka Palanka* (Bačka Palanka), 6 (2016).

ustrojstvenih jedinica Carinarnice Novi Sad.⁶⁴ U sklopu Carinske ispostave Most Bačka Palanka nalaze se carinski referati Ljuba, Neštin i Sot.⁶⁵

/ Okruženje rada carinskih ispostava 1999.

Od 1997. kontinuirano je počeo rasti uvoz i izvoz RH i SRJ.⁶⁶ Međutim, nedugo nakon Domovinskog rata u Hrvatskoj rijeka Dunav napadom NATO saveza na SRJ ponovno se našla u ratnom okruženju (Gulić, 2012: 20). Rušenje mostova preko Dunava (1999.) imalo je velike posljedice i u drugim zemljama jer je prekinut i međunarodni riječni promet.⁶⁷

U NATO intervenciji u SR Jugoslaviji u kojoj su gađani mostovi na Dunavu oštećeni su i onesposobljeni za promet cestovni most između Iloka i Bačke Palanke te cestovni i željeznički most između Erduta i Bogojeva na granici između Hrvatske i Srbije (Vlajić, 2014: 43). Usprkos činjenici što je promet roba i ljudi prekinut preko mosta carinski i policijski službenici su ostali na graničnom prijelazu uz posebne mjere opreza. Sve putnike koji bi dolazili na oštećene mostove carinici i policajci bi uputili na granični prijelaz Tovarnik — Šid.⁶⁸ Jedini preostali dunavski most koji nije oštećen u raketiranju NATO-a bio je između Batine i Bezdana na kojemu je došlo do znatnog smanjivanja prometa putnika.⁶⁹ Uz probleme u cestovnom i željezničkom prometu, otežan je bio i telefonski promet između RH i SRJ.⁷⁰

Zbog stanja na mostovima u Iloku i Erdutu Vlada RH je 15. travnja 1999. donijela odluku o zaprječivanju prijelaza i prekidu međunarodnog prometa preko

64 Pravilnik o sadržini i korišćenju isprava u carinskom postupku, *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (Beograd), 61 (1995).

65 Pravilnik o obliku, sadržini, načinu podnošenja i popunjavanja deklaracije i drugih obrazaca u carinskom postupku, *Službeni list Republike Srbije* (Beograd), 29 (2010).

66 HR-HDA-2031, Vjesnikova novinska dokumentacija, kut. 1608, reg. 715, Robna razmjena u usponu, povrat imovine bez napretka, Panorama, 03.08.2002.

67 Paraliziran promet na Dunavu. 09. 04. 1999. *Glas Slavonije*, 80 (25000): 8.

68 Diklić, A; Nikolić, J; Butiga S; Kljaić, V. 07. 04. 1999. Četiri dana nakon raketiranja mosta na Dunavu između Iloka i Bačke Palanke, *Glas Slavonije*, 80 (24998): 15.

69 Diklić, A; Nikolić, J; Butiga S; Kljaić, V. 07. 04. 1999. Na redu je most na Batini, *Glas Slavonije*, 80 (24998): 15.

70 Župan, S. 08. 04. 1999. Đakovačka i srijemska biskupija s velikom pozornošću prati događaje u svom srijemskom dijelu u SRJ vezane uz NATO-ovu akciju, *Glas Slavonije*, 80 (24999): 6.

mostova u Iloku i Erdutu, a od 17. travnja 1999. i pograničnog prometa kako bi se zaštitili državljani obiju zemalja.⁷¹ Za prijelaz mogli su se koristiti ostali granični prijelazi prema odredbama viznog režima između dvije zemlje.⁷²

Od 3. ožujka 2000. most između Iloka i Bačke Palanke otvoren je samo za osobne automobile, bicikle i pješake (Kraljević, 2021: 95), a od 30. travnja 2002. za teretna vozila i autobuse.⁷³ Most između Erduta i Bogojeva otvoren je tek nakon sedam godina, 15. prosinca 2006.⁷⁴ Razdoblje do potpune uspostave prometa i otvaranja graničnih prijelaza okončano je 2001. objavom ugovora o slobodnoj trgovini između RH i SRJ (Vidiš, 2004: 195) koji je sklopljen u cilju razvoja prometnih i gospodarskih odnosa još 18. kolovoza 1998.⁷⁵ Cilj je bio, najprije postupno smanjivane carina, a poslije i potpuna liberalizacija međusobne trgovine.⁷⁶

/ Statistički podatci o prometu kroz carinske ispostave između RH i SRJ

Prvi podatci o prometu preko granice na Dunavu za razdoblje od 1991. do 1999. sačuvani su u arhivskom građivu pohranjenom u Državnom arhivu u Osijeku. Prema prvim istraživanjima na temelju potvrda kojima se odobravao prelazak mosta između Batine i Bezdana razvidno je da je na dnevnoj razini prelazilo 150 ljudi.⁷⁷

Državni zavod za statistiku od 1996. za područje RH⁷⁸, a Republički zavod za statistiku Srbije od 1998. za područje SRJ⁷⁹ provode istraživanja o ulaznom i izla-

71 Diklić, A; Čorkalo, G. 21. 04. 1999. Ministar Penić u Podunavlju posjetio granične prijelaze sa SR Jugoslavijom, *Glas Slavonije*, 80 (25010): 4.

72 Diklić, A; Nikolić, J; Butiga S; Kljaić, V. 07. 04. 1999. Zbog sigurnosti ne putujte u SRJ!, *Glas Slavonije*, 80 (24998): 15.

73 Klučik, S. 2002. Iločki most otvoren za promet, *Iločki list*, 9 (82): 5.

74 Hrvatska i Srbija ponovno povezani željezničkim mostom. 2006. *Hrvatska riječ*, 4 (201): 20.

75 Trgovinski ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Savezne vlade Savezne Republike Jugoslavije, *Narodne novine – Međunarodni ugovori* (Zagreb), 9 (2001).

76 HR-HDA-2031, Vjesnikova novinska dokumentacija, kut. 1608, reg. 715, Za 4 godine potpuna liberalizacija trgovine između Hrvatske i SRJ, *Jutarnji list*, 24.12.2002.

77 HR-DAOS: Hrvatska, Državni arhiv u Osijeku, [2143] Opština Beli Manastir – Beli Manastir; 1991. – 1997.: 30. Štab, Registrator Potvrde za Vojvodinu, TO Mesne zajednice Beli Manastir, Beli Manastir 18. X. 1991. g., Potvrda za prijelaz mosta u SAP Vojvodinu.

78 *Promet i veze u 1996.*, Statistička izvješća 1029., Državni zavod za statistiku (Zagreb), 1995. str. 43.

79 *Saobraćaj i veze u 1998.*, Republički zavod za statistiku Srbije (Beograd), 1998. str. 115.

znom prometu motornih vozila, putnika i robe po smjerovima kretanja i graničnim prijelazima na temelju mjesečnih izvješća carinarnica i carinskih ispostava. U godišnje statističke podatke uključeni su putnici i vozila u međunarodnom graničnom prometu i uključuju prijelaze na kojima radi uz policiju i carinska služba.⁸⁰ Prvi objavljeni podatci Državnog zavoda za statistiku za granične prijelaze između Hrvatske i Srbije postoje za 1996. kada su istraživanjem obuhvaćeni granični prijelazi Bajakovo, Batina, Tovarnik i Ilok. Tada je u Hrvatsku kroz carinske ispostave iz Srbije ušlo 1.389 000 putnika i 524 500 tona roba.⁸¹

Iz statističkih izvješća Prijevoz, skladištenje i veze, za razdoblje od 1996. do 2007., koje je objavio Državni zavod za statistiku razvidno je kontinuirano povećavanje prometa na granici Hrvatske i Srbije (Grgurica, 2023).

Zbog NATO napada i prekida prometa preko dunavskih mostova tijekom 1999. dolazi do pada prometa putnika i roba (943.900 putnika i 328.500 tona roba).⁸² Zbog postupne obnove mostova dolazi do povećanja prometa (1.452.200 putnika i 503.400 tona roba)⁸³, a u godini potpunog obnove prometa 2006. (5.542.577 putnika i 3.351.869 tona roba).⁸⁴ Statistika ulaznog broja putnika od 6.488.101 te 3.075.631 iz 2007. u potpuno normaliziranom okruženju pokazuju koliki je stvarna potreba za postojanje i funkcionalnost graničnih prijelaza.⁸⁵

/ Zaključak

Razdoblje od 1991. do 1999. u carinskim sustavima RH i SRJ, obilježeno je događanjima koji su imali širi društveni, politički, gospodarski i prometni kontekst kako na nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini.

- 80 *Promet, skladištenje i veze u 1998.*, Statistička izvješća 1080., Državni zavod za statistiku (Zagreb), 1999. str. 29.
- 81 *Prijevoz, skladištenje i veze u 1998.*, Statistička izvješća 1080., Državni zavod za statistiku (Zagreb), 1999. str. 43.
- 82 *Prijevoz, skladištenje i veze u 1999.*, Statistička izvješća 1106., Državni zavod za statistiku (Zagreb), 2001. str. 45.
- 83 *Prijevoz, skladištenje i veze u 2000.*, Statistička izvješća 1136., Državni zavod za statistiku (Zagreb), 2002. str. 51.
- 84 *Prijevoz, skladištenje i veze u 2006.*, Statistička izvješća 1327., Državni zavod za statistiku (Zagreb), 2003. str. 80.
- 85 *Prijevoz, skladištenje i veze u 2007.*, Statistička izvješća 1230., Državni zavod za statistiku (Zagreb), 2008. str. 82.

Tijekom devedesetih uz hrvatsko-srpsku granicu stvoreno je više carinskih sustava, te je otvaranje graničnih prijelaza, usprkos ratnim aktivnostima i štetama na prometnoj infrastrukturi, bilo prioritarna aktivnost koju je trebalo obaviti. Nakon prekida prometa između dvije bivše republike SFRJ, uspostavljena je trgovina između SRJ i RSK. Potom je prekogranični promet u Podunavlju nadzirao UNTAES-a, a provedena je i normalizacija hrvatsko-srpskih odnosa što je omogućilo otvaranje graničnih prijelaza. NATO napadi na SRJ i njihove posljedice na promet između Hrvatske i Srbije koje su potrajale do 2006. također potvrđuju koliko su bili zahtjevni i složeni procesi rada carinskih službenika u takvim okruženjima.

Iz tih razloga normativne i statističke komponente arhivskog gradiva nastalog na temeljima carinskog zakonodavstva primaran su izvor za daljnja znanstvena istraživanja društvenog, političkog, fiskalnog i pravnog razdoblja odnosa između Hrvatske i Srbije.

/ Prilozi

Godina	Broj putnika	Roba (t)
1998	1389000	524500
1999	943900	325800
2000	1452200	503400
2001	1604800	509300
2002	2588000	1039000
2003	3298151	1.458.382
2004	5282721	2.069.040
2005	5059357	2.814.363
2006	5542577	3.351.869
2007	6488101	3.075.631

Tablica 1: Ukupni ulaz cestovnog graničnog prometa putnika i robe u Hrvatsku iz Srbije (Izvor: Prijevoz, skladištenje i veze od 1998. do 2007., Državni zavod za statistiku).

Godina	Carinske ispostave		
	Bajakovo — Batrovci	Ilok — Bačka Palanka	Batina — Bezdan
1996	77800	0	0
1997	356800	0	41000
1998	530500	209500	225800
1999	227400	77200	237500
2000	488800	270300	176400
2001	615300	317500	135200
2002	1243000	381000	193000
2003	1627164	519917	220951
2004	2614925	653428	263260
2005	2812113	723467	294781
2006	3108646	732715	296449
2007	3948144	755926	281450

Tablica 2: Cestovni granični promet putnika po smjerovima kretanja i graničnim prijelazima (Izvor: Prijevoz, skladištenje i veze od 1998. do 2007., Državni zavod za statistiku).

I Literatura

Begović, B; Vasović, M; Vuković, S; Mijatović, B; Sepi, R. 2002. *Korupcija na carini*. Centar za liberalno-demokratske studije. Beograd.

Birek, T. 1992. Organizacija i područje djelovanja carinske službe Republike Hrvatske, *Carinski vjesnik*, 1 (1): 3—20.

Bobetko, D; Grgić, T; Ivakić, Z; Ivančić, G; Ramadan, W; Vrkić, I; Zelić, M. 2016. 20 godina mirne reintegracije naftnih polja "ĐIP". Udruga branitelja Domovinskog rata INA-Naftaplina KVIN. Zagreb.

Brekalo, M. 2009. *Suverenitet Republike Hrvatske 1990. — 1998*. Svjetla grada. Osijek.

Buha, M. 2019. Sporazumi Srba i Hrvata, u: Buha, M. i Subotić, M. (ur). Baranja kroz vekove. Udruženje "Matica srpska u Dubrovniku"; Institut za političke studije; Miroslav. Beograd: 284—301.

Čilić, D. 1996. Prijelazna carinska služba, *Carinski vjesnik*, 5 (10): 2—5.

Delibašić, T. 1991. Pravna priroda prečišćenog teksta zakona, *Carinski pregled*, 36 (1): 13—18.

- Grgurica, N. 2023. Prekogranični prijelazi stanovništva prema normama carinskih propisa i međudržavnih ugovora nakon odluke Hrvatske o raskidu državno-pravnih sveza od SFRJ, u: Graovac Matassi V. (ur). Priopćenje na znanstvenom skupu: *Stanovništvo između granica i teritorija: Izazovi, krize i trendovi*, Sveučilište u Zadru, Zadar 29. rujna 2023.
- Gulić, A. 2012. *Dunav u jugoslovenskoj politici prema Sovjetskom Savezu (1944 — 1953)*. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet. Beograd.
- Hedbeli, Ž. 2011. *Institucije državne uprave Republike Hrvatske od osamostaljenja do članstva u Europskoj uniji*. I. dio 1990. — 2004. Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću. Zagreb.
- Holjevac Tuković, A. 2012. *Srpska politika prema istočnom Podunavlju od vojno redarstvene operacije Oluja do mirne reintegracije*. Neobjavljena disertacija, Fakultet hrvatskih studija. Zagreb.
- Holjevac Tuković, A. 2015. *Proces mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja*, Despot infinitus; Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog. Zagreb 84.
- Kevo, M. 2018. *Proces mirne reintegracije*. *Muzej grada Iloka*, Ilok.
- Knezić, J. 1996. Hrvatski stijeg na Bajakovu, *Carinski vjesnik*, 5 (3—4): 3—6.
- Knezić, J. 1997. Hrvatski stijeg na granici sa SRJ, *Carinski vjesnik*, 6 (7): 2—6.
- Korman, I. 1997. Profesionalno dovršiti mirovni proces, *Carinski vjesnik*, 6 (1): 5—8.
- Kraljević, S. 2009. Grad Ilok 1997. — 2001., *Iločki zbornik*, 1 (1): 59—117.
- Kraljević, S. 2021. *Zapisi gradonačelnika grada Iloka od 1993. do 2001. godine*. Muzej grada Iloka. Ilok.
- Nobilo, M. 2000. *Hrvatski feniks: diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990. — 1997*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
- Paspalj, M. 1996. *Album iz Krajine*. Javnost. Sarajevo.
- Pofuk, L. i Miškulin, I. 2014. Europsko vijeće mudraca i okvir optimalne ravnoteže: korijeni, donošenje i posljedice Brijunske deklaracije, *Pilar*, 9 (17—18): 43—69.
- Ponoš, T. 2021. Kako smo se normalizirali – 25 godina od Sporazuma o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije, *Tragovi*, 4 (2): 122—145.
- Šabotić, S; Drinčić, Ž; Vujović, V. 2022. *Carinska služba Crne Gore*. Uprava prihoda i carina Crne Gore. Podgorica.
- Škare-Ožbolt, V; Vrkić, I. 1998. *Olujni mir – Kronologija hrvatske misije mira na Dunavu*. Narodne novine. Zagreb.
- Vidiš, D. 2004. Deset godina međudržavnih odnosa Republike Hrvatske i Srbije i Crne Gore, *Međunarodne studije*, 4 (3—4): 187—197.
- Vlajić, M. 2014. Obnova i izgradnja mostova oštećenih u NATO bombardovanju SR Jugoslavije 1999. g., *Zbornik radova Građevinskog fakulteta*, 15 (15): 37—56.

Vrkić, I. 1997. Istočno od zapada. Interpublic. Zagreb.

Zlatanović, O. 2008. Retrospektiva carinske službe u Srbiji., *Carinik*, 26 (168): 5—8.

Zlopaša, B; Mataga, D; Maleš, I; Grgurica, N; Premec, Mario Kučinec, R. 2021. *30 godina carinske službe*. Institut za javne financije. Zagreb.

NENAD GRGURICA **Independent Scholar**

Customs offices on the border between Croatia and Serbia from 1991 to 1999

Social and political changes and military activities that affected the territory of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia during the nineties disrupted transport and economic contacts between Croatia and Serbia. Considering that since 1991 the inter-republic borders have become inter-state borders, it was necessary to change the legal framework and carry out adjustments in the field of transport and economy. The crossing of the population from the border area and other travelers across border crossings at that time became the subject of statistical analysis and historiographical research.

Normative and statistical components of archival customs material from customs offices on the border of Croatia and Serbia from 1991 to 1999 are a valuable source for further scientific research on social, political, fiscal and juristical relations between Croatia and Serbia.

KEYWORDS: *Customs Administration of the SFRY, Customs administration of the RSK, Customs administration of the SBR, Customs Administration of the FRY, Transitional Customs Service UNTAES, Customs Administration of the RC*